

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

บทนี้ผู้วิจัยจะทำการสรุปผลการศึกษาเรื่อง “การศึกษาแนวทางปฏิบัติของสตรีไทยตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต” ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ๓ ประการ มีรายละเอียดตามลำดับดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ความเป็นมาและปัญหาของมาตุคาม

จากการศึกษาความเป็นมาและปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุตสรุปความได้ว่า คำว่า “มาตุคาม” ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ความหมายกว้างหมายถึง “ผู้หญิง” หรือ “มนุษย์ผู้หญิง” ซึ่งเป็นเพศที่ตรงกันข้ามกับผู้ชาย แต่ตามความหมายอย่างแคบ “มาตุคาม” หมายถึง “หญิงแม่เรือนหรือหญิงผู้เป็นใหญ่ในเรือน” ดังนั้น คำว่า “มาตุคามสังยุต” จึงมีความหมายว่า “ประมวลพระสูตรที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิง” พระสูตรในมาตุคามสังยุตมีทั้งหมด ๓๔ สูตร เกิดจากการถามปัญหาเกี่ยวกับมาตุคามของพระอนรุทธเถระ ๒๐ สูตร เกิดจากการถามปัญหาของภิกษุอีก ๑๔ สูตร เนื้อหาของมาตุคามสังยุตแบ่งเป็น ๓ วรรค คือ ปฐมเปยยาลวรรค ทุตติยเปยยาลวรรค และพลวรรค เนื้อหาของทุกสูตรเป็นร้อยแก้ว (คัชชะ) ทุกสูตรมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้แสดง มีผู้ฟัง คือ พระอนรุทธเถระและภิกษุหมู่หนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า มาตุคามสังยุตนี้ไม่ได้แสดงแก่มาตุคาม หากแต่แสดงแก่ภิกษุ ทั้งนี้จะเป็นเพราะทรงมีพุทธประสงค์จะให้ภิกษุทราบถึงเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมาตุคามในประเด็นต่างๆ แม้ว่าในมาตุคามสังยุตจะปรากฏบุคคลผู้เกี่ยวข้องถึง ๓ บุคคล แต่ก็เป็นที่สังเกตว่า มีบุคคลที่มีบทบาทชัดเจนโดยตรงเพียง ๒ คน เท่านั้น คือ (๑) พระพุทธเจ้าในฐานะผู้แสดงพระสูตร และ (๒) ภิกษุซึ่งเป็นผู้ถามปัญหา คือ พระอนรุทธเถระและภิกษุหมู่หนึ่งในฐานะผู้ฟัง

พระสูตรในมาตุคามสังยุตนี้มีความสำคัญต่อการศึกษาและการทำความเข้าใจเกี่ยวกับมาตุคามอย่างน้อย ๒ ประการ คือ (๑) ทำให้เข้าใจทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อมาตุคาม คือ เห็นว่ามาตุคามเป็นมนุษย์คนหนึ่งที่ยังต้องเวียนว่ายในวัฏสงสารตามกฎแห่งกรรม หากทำกรรมดีก็เกิดในสุคติ ทำกรรมชั่วก็เกิดในทุคติ ในระหว่างที่ยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่นี้อาจจะเกิดเป็นชายบ้าง หญิงบ้าง ตามกฎแห่งกรรมของแต่ละคน มาตุคามจะเป็นคนดีหรือคนชั่วขึ้นอยู่กับกรรมที่ตนทำ หากหมั่นศึกษาหาความรู้ก็สามารถเป็นคนฉลาดมีปัญญาได้ หากมีความเพียรต่อเนื่องในการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาก็สามารถเป็นพระอริยบุคคลเหมือนกับผู้ชาย (๒) ทำให้ทราบสถานภาพและบทบาทของมาตุคามในฐานะต่างๆ ที่เปลี่ยนไปตามช่วงวัย เริ่มต้นจากใน

วัยเด็กเป็นกุลธิดาอยู่กับพ่อแม่ พอโตขึ้นแต่งงานมีครอบครัวเปลี่ยนสถานะเป็นภรรยา สะใภ้ เมื่อมีบุตรธิดาก็เปลี่ยนสถานะเป็นมารดา พระพุทธองค์สอนให้มาตุคามในสถานะต่างๆ ทำหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็สอนให้คนในครอบครัวทำการอนุเคราะห์มาตุคามให้สมกับที่ได้รับผิดชอบครอบครัวด้วย

เนื้อหาของพระสูตรในมาตุคามสังยุตให้ความสำคัญกับมาตุคามใน ๓ ด้าน คือ (๑) ปัญหาด้านทัศนคติของสังคม คือ สมัยพุทธกาลถือว่าสตรีมีฐานะทางสังคมต่ำกว่าบุรุษ จึงต้องมีคนคอยอารักขาคุ้มครองตั้งแต่เด็กจนกระทั่งแก่เฒ่า ถูกจำกัดสิทธิทางสังคมทั้งการศึกษาและการปฏิบัติกิจทางศาสนา มีหน้าที่หลักคือดูแลความเป็นอยู่ของคนในบ้านและปรนนิบัติสามีให้มีความสุข (๒) ปัญหาด้านกายภาพ คือ สังคมถือว่าพระพรหมสร้างสตรีให้มีโครงสร้างทางร่างกายให้แตกต่างจากบุรุษ โดยสร้างให้ร่างกายของสตรีมีระดูเมื่อเข้าสู่วัยสาว เมื่อแต่งงานก็ต้องรับหน้าที่ตั้งครรภ์ จากนั้นก็ต้องคอยเลี้ยงดูลูก ในฐานะเพศแม่ที่อ่อนแอ หากแต่งงานแล้วนิยมให้ย้ายไปอยู่ในตระกูลของสามีซึ่งอาจจะเป็นครอบครัวที่มีสัมมาทิฐิหรือมีจกาทิฐิก็ได้ เมื่อเข้าไปเป็นสะใภ้แล้วก็ต้องรับหน้าที่หนักด้วยการดูแลความเป็นอยู่ของคนในบ้านของสามีให้มีความสุข บางคนอาจต้องยอมทนอยู่ร่วมสามีกับหญิงอื่น บางคนอาจเป็นหมั้นไม่สามารถให้กำเนิดทายาทได้ ปัญหานี้เป็นสิ่งที่สตรีอาจพบในการใช้ชีวิตคู่ (๓) ปัญหาด้านจิตภาพ สังคมจะถือว่าสตรีมีสภาพจิตใจที่อ่อนโยน อ่อนไหวมากกว่าบุรุษ ดังนั้น การตัดสินใจหรือการรับผิดชอบงานสำคัญๆ สังคมจะไม่ยอมให้สตรีรับผิดชอบ แต่จะมอบอำนาจตัดสินใจให้แก่ผู้ชาย และด้วยความที่ต้องรับผิดชอบจัดการความเป็นอยู่ของคนในครอบครัว มาตุคามจึงมักเป็นคนที่ไม่เห็นคุณค่าของข้าวของเงินทอง เคยชินกับการใช้จ่ายอย่างประหยัด เมื่อมีโอกาสก็อยากจะได้สิ่งของเครื่องอุปโภคบริโภคมาใช้สอยในบ้านจนบางครั้งมองเห็นเป็นคนตระหนี่มีความโลภอยากได้มากกว่าคนทั่วไป ปัญหาของมาตุคามดังกล่าวมานี้ พระพุทธองค์ได้แสดงธรรมเพื่อเป็นแนวทางแก้ปัญหาคือครอบคลุมปัญหาทั้ง ๓ ด้าน สิ่งที่ทรงทำมากคือการแสดงธรรมให้คนเห็นถึงความไร้เหตุผลจากความเชื่อที่ได้รับมาจากลัทธิพราหมณ์ พร้อมกับแสดงให้เห็นศักยภาพและความสามารถของมาตุคามด้วยหลักเหตุผล ปัญหาด้านกายภาพนั้นทรงแก้ไขด้วยการแนะนำให้คนที่อยู่ใกล้ชิดช่วยดูแลมาตุคามตามสมควรแก่ฐานะ ทั้งคนที่เป็นสามี พ่อแม่สามี และบุตรธิดา เพื่อให้มาตุคามสามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างไม่ยากลำบาก ส่วนด้านจิตใจนั้น พระพุทธองค์ทรงมีพระมหากรุณาคุณแก่มารดาไม่แตกต่างจากบุรุษ ทำให้มาตุคามมีโอกาสศึกษาและปฏิบัติธรรมเพื่อแก้ปัญหาทุกข์ทางใจอันมีสาเหตุมาจากอกุศลมูล ๓ ได้ไม่น้อยไปกว่าบุรุษเพศ ข้อนี้นับเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยเกิดขึ้นในลัทธิศาสนาอื่น

๕.๑.๒ วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต

จากการศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตสรุปได้ว่า พระสูตรในมาตุคามสังยุตทุกสูตรมีเนื้อหาเกี่ยวกับมาตุคาม ๔ ด้าน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) หลักธรรมที่เกี่ยวกับทัศนคติและลักษณะชีวิตของมาตุคาม สรุปได้ว่า เมื่อว่าโดยเพศสภาพผู้หญิงจะมีความได้เปรียบผู้ชายตรงที่จะมีความอ่อนโยน อ่อนหวาน นุ่มนวล น่ารักและน่าทะนุถนอม ข้อนี้เห็นได้ทั้งจากลักษณะทางกายภาพและลักษณะนิสัย พระสูตรในมาตุคามสังยุตได้กล่าวถึงลักษณะที่โดดเด่นของมาตุคามไว้โดยระบุว่า หากมาตุคามคนใดมีคุณสมบัติ คือ มีรูปสวย มั่งมีทรัพย์สมบัติ มีญาติ มีบุตรและมีศีล ก็จะสามารถอยู่ครองเรือนได้อย่างองอาจแก้งกล้าและสามารถครองใจสามีได้ ตามธรรมดาของมาตุคามนั้นย่อมอยากแต่งงานกับสามีที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานใหญ่โตด้วยหวังให้ชีวิตครอบครัวมั่นคง เมื่อถึงคราวมีลูกก็หวังจะได้รับการดูแลจากสามีอย่างไม่มีปัญหา พระพุทธศาสนาถือว่ามาตุคามมีบทบาทสำคัญในครอบครัว จึงควรที่จะได้รับการดูแลจากคนในครอบครัวตามสมควร แต่หากมองจากมุมมองของญาติพี่น้องในตระกูล สิ่งที่ญาติพี่น้องให้ความสำคัญกับมาตุคามมากที่สุด คือ เรื่องความประพฤติหรือความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน หากมาตุคามเป็นคนประพฤติดี รับผิดชอบการงานในบ้านดี ทำหน้าที่ปรนนิบัติดูแลสามีและพ่อแม่สามีดี ให้การศึกษาอบรมลูกๆ ดี ก็จะได้รับความรักความเอ็นดูจากญาติๆ สามารถอยู่ในครอบครัวได้อย่างอบอุ่น ขอเพียงมาตุคามเป็นคนมีความประพฤติดี แม้จะไม่มีคุณสมบัติข้ออื่น ก็จะได้รับความรักความเอ็นดูจากญาติและสามารถอยู่ในตระกูลของสามีต่อไปได้อย่างอบอุ่น

(๒) หลักธรรมเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมาตุคาม สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่าชีวิตของมาตุคามมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าผู้ชาย ธรรมชาติได้สร้างสรรค์ให้มาตุคามรับหน้าที่สืบต่อเผ่าพันธุ์สมาชิกใหม่ของสังคม สังคมจึงกำหนดลำดับชีวิตของมาตุคามไว้อย่างเป็นระบบ ด้วยการให้อยู่กับครอบครัวในตอนเป็นเด็ก พอโตขึ้นก็ต้องมีระดู แต่งงาน อุ้มท้อง คลอดบุตร เพื่อจะได้มีทายาทไว้สืบสกุล ด้วยความที่ต้องรับภาระหนักนี้ทำให้เห็นว่า จึงสอนให้คนในครอบครัวอนุเคราะห์ตอบแทนมาตุคามด้วยการดูแลความเป็นอยู่ ยกย่องและให้เกียรติสมกับที่ มาตุคามได้รับภาระหนักในครอบครัว ด้านการใช้ชีวิตในสังคมของมาตุคาม พระพุทธศาสนาถือว่ามาตุคามมีสิทธิและเสรีภาพในการใช้ชีวิตอย่างเต็มที่ สังคมไม่ควรกีดกันมาตุคามจากกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้และการพัฒนาชีวิต มีข้อเสนอแนะแก่มารดาว่า ควรจะรักษาศีล ๕ ให้บริสุทธิ์ เมื่อมีศีลบริสุทธิ์จะทำให้มีความมั่นใจไม่หวั่นไหวในการใช้ชีวิต จะพบแต่สิ่งดีงามทั้งด้านความมั่นคงในหน้าที่การงาน การใช้ทรัพย์อย่างเป็นระบบ มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก มีความองอาจสง่างามเผย และจะส่งผลต่อแก่ชีวิตในภพภูมิต่อไปด้วย จึงกล่าวได้ว่า สำหรับมาตุคามผู้เป็นปุถุชน ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่มารดาผู้หวังความเจริญมั่นคงในชีวิตครองเรือนควรจะรักษาให้บริสุทธิ์ สำหรับมาตุคามผู้ต้องการจะพัฒนาดตนเองสู่ความเป็นอริยชนนั้น พระพุทธศาสนารับรองว่ามาตุคามก็สามารถทำได้เหมือนกับบุรุษ โดยให้อาศัยหลักวัตรธรรม ๕ ประการ คือ มีความศรัทธาในพระรัตนตรัย สมาทานรักษาศีลเพื่อฝึกหัดกาย วาจาให้ประณีตยิ่งขึ้น ฟังโอวาทคำสั่งสอนที่ดีงามเพื่อพัฒนาจิตใจให้สะอาด สว่าง สงบ สละกิเลสที่ครอบงำจิตใจ มีอินทรีย์แก่กล้าเกิดปัญญารู้แจ้งโลกตามความเป็นจริง ก้าวสู่ความเป็นอริยสาวิกาของพระพุทธเจ้า

(๓) หลักธรรมเกี่ยวกับความปรารถนาของมาตุคาม สรุปได้ว่า การที่มาตุคามจะมีชีวิตครอบครัวเป็นอย่างไรนั้น พระพุทธศาสนาถือว่าขึ้นอยู่กับบุญที่ได้เคยกระทำให้มาตุคามคนใดเคยทำบุญไว้มาก ความปรารถนาที่คิดว่าสำเร็จได้ยาก ก็อาจจะเกิดขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการได้เกิดในตระกูลที่ดี ได้เป็นสามีในครอบครัวที่เหมาะสม มีสามีที่รักเดียวใจเดียว มีทายาทไว้สืบสกุลตามปรารถนา และสามารถครองใจสามีไว้ได้ แต่หากเป็นคนที่ไม่ได้ทำบุญไว้มาก ความปรารถนาที่กล่าวมาจะเกิดขึ้นได้ยาก คุณสมบัติของหญิงและชายต่างก็ปรารถนาจะได้คู่ครองที่มีรูปร่างหน้าตาดี มีทรัพย์สิน มีความขยันหมั่นเพียร การมีทายาทไว้สืบสกุลและมีความประพฤติดี อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาเหล่านี้สำหรับมาตุคามที่ทำบุญไว้มากย่อมเกิดขึ้นได้ง่าย แต่จะเกิดขึ้นยากแก่มาตุคามที่ไม่ทำบุญไว้ มาตุคามจึงควรจะศึกษาเรื่องการทำบุญและเลือกเฟ้นทำบุญให้ถูกวิธี โดยเริ่มจากทานมัย ศีลมัยและภาวนามัย ตามหลักแห่งบุญกิริยาวัตถุ

(๔) หลักธรรมเกี่ยวกับคติภพของมาตุคาม สรุปได้ว่า มาตุคามสามารถตัดสินใจในการทำดีหรือชั่วได้ด้วยตนเอง ผู้ทำบาปทางจะได้เกิดในทุคติ แต่ถ้าทำบุญจะได้เกิดในสุคติ ธรรมฝ่ายอกุศลที่มาตุคามผู้หวังไปสู่ทุกคติภูมิควรระวังไม่ให้ครอบงำจิตใจ ตัวอย่างเช่น ตระหนี่ ริษยาราคะ รวมทั้งความเป็นคนไม่มีศรัทธา ไม่มีความละอายบาป ไม่เกรงกลัวผลของบาป มักโกรธ และไม่มีปัญญา เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้มาตุคามได้ไปเกิดในทุคติภูมิ และหากจะพิจารณาจากหลักธรรมที่เป็นกำลังของมาตุคาม ๕ ประการ คือ กำลังรูป กำลังทรัพย์ กำลังญาติ กำลังบุตร และกำลังศีล สิ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้มาตุคามได้ไปเกิดในสุคติ คือ กำลังศีล เพราะคนรักาศีลย่อมได้รับประโยชน์ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า กล่าวคือ ในโลกนี้ย่อมมีความมั่นคงในชีวิต มีทรัพย์สมบัติอันเป็นผลมาจากความไม่ประมาท มีชื่อเสียงที่ดังกาม ได้รับความเคารพนับถือจากสังคม และเมื่อถึงบั้นปลายแห่งชีวิตก็จะมีสติสมบูรณ์เสียชีวิตแล้วได้ไปเกิดในสุคติภูมิ

๕.๑.๓ แนวทางปฏิบัติของสตรีไทยตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต

จากการศึกษาแนวทางในการปฏิบัติของมาตุคามในสังคมไทยสรุปได้ว่า พระสูตรต่างๆ ในมาตุคามสังยุตนั้น กล่าวถึงมาตุคามใน ๓ มิติ คือ (๑) มิติทางร่างกาย (๒) มิติทางจิตใจ (๓) มิติทางสังคม ทรงแสดงธรรมปรารภสตรีโดยค่านึงว่าสังคมมีทัศนะหรือท่าทีต่อสตรีแตกต่างจากบุรุษ พระพุทธศาสนาถือว่า แต่ละคนเกิดเป็นหญิงบ้าง เป็นชายบ้าง แล้วแต่กรรมของตน ทุกคนไม่ว่าหญิงหรือชายจึงมีศักยภาพในการที่จะบรรลุธรรมเช่นเดียวกัน ทั้งชายและหญิงหากทำดีก็ได้รับผลดี หากทำชั่วก็ได้รับผลชั่วเสมอเหมือนกัน จึงกล่าวได้ว่า พระพุทธเจ้ารับรองความเสมอภาคระหว่างบุรุษและสตรี ในด้านสติปัญญาและความสามารถในการบรรลุธรรมผล ผู้วิจัยเห็นว่าหลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตมีความร่วมสมัย สามารถประยุกต์มาเป็นแนวปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาของมาตุคามในสังคมไทย จึงได้เสนอแนวปฏิบัติของมาตุคามในสังคมไทย ๔ ด้านดังต่อไปนี้

(๑) ด้านทัศนคติและลักษณะชีวิตของมาตุคาม สรุปได้ว่า เนื่องจากสังคมจะมีความเชื่อถือว่ามาตุคามหรือผู้หญิงที่จะสามารถครอบครองใจสามีและใช้ชีวิตในครอบครัวสามีได้อย่างมีความสุขนั้น จะต้องมีความสมบูรณ์ที่สำคัญถึง ๕ ประการ คือ ๑) มีรูปร่างสวยงาม ๒) มีทรัพย์สมบัติมาก ๓) มีญาติพี่น้องมาก ๔) มีบุตรไว้สืบสกุลและ ๕) มีศีล พระพุทธศาสนาเห็นว่าทัศนคติดังกล่าวนี้นี้มีส่วนถูกต้องอยู่บ้าง แต่สิ่งหนึ่งที่พระพุทธศาสนาเห็นแตกต่างออกไป คือ เห็นว่า คุณสมบัติที่ ๑-๔ มีความสำคัญในระดับหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การมีศีล โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสรับรองว่า มาตุคามมีศีลบริสุทธิ์เพียงประการเดียว แม้จะไม่มีคุณสมบัติข้ออื่นก็ยังสามารถรักษาชีวิตครอบครัวไว้ได้ ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า สำหรับผู้แต่งงานมีครอบครัวนั้นพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับเรื่องความประพฤติดีทางกาย วาจาและใจมากกว่าเรื่องหน้าตา ทรัพย์สินเงินทอง ญาติและการมีทายาท หลักประกันของชีวิตครอบครัวตามแนวทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องความเป็นคนดีมีศีลซึ่งเป็นสมบัติหรือความงดงามภายใน ไม่ใช่รูปร่างหน้าตา เงินทอง ญาติหรือพวกพ้องซึ่งเป็นสมบัติภายนอก

(๒) ด้านการดำเนินชีวิตของมาตุคาม สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาจะเห็นด้วยกับการที่พ่อแม่และคนในสังคมนิยมให้สตรีที่เจริญวัยแล้วแต่งงานมีครอบครัวใหม่ จึงมีคำสอนให้คนในครอบครัวปฏิบัติต่อกันอย่างเหมาะสมเพื่อเป็นหลักประกันว่า ทุกคนในครอบครัวไม่ว่าจะเป็นสามี ภรรยาและลูก ย่อมได้รับการปฏิบัติต่อกันตามสมควรแก่ฐานะ พระพุทธศาสนาเชื่อในศักยภาพของผู้หญิงที่สามารถดูแลตนเองได้ หลักธรรมที่เป็นเครื่องส่งเสริมให้ผู้หญิงสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างเข้มแข็งได้แก่ ศีล ๕ ซึ่งเป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อฝึกหัดกาย วาจาให้เรียบร้อย ในด้านการเลี้ยงชีพก็สอนหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ เพื่อเป็นแนวทางในการทำงานหาเลี้ยงชีพ การบริหารจัดการทรัพย์ที่หามาได้ การคบมิตรหรือเพื่อนบ้านผู้จะคอยเป็นที่พึ่งให้ยามต้องการความช่วยเหลือและหลักการครองชีวิตที่ให้ความสำคัญพอเพียง ด้านมิติทางด้านจิตใจ พระพุทธองค์จึงสอนให้ผู้หญิงเห็นความสำคัญของการพัฒนาตนเองสู่ความเป็นอริยชน ทรงแสดงหลักอุบาสิกธรรมให้เป็นแนวปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับอุบาสิกาทั่วไป ส่วนอุบาสิกาผู้ต้องการพัฒนาตนเป็นอริยสาวิกา ก็ได้สมาทานปฏิบัติตามหลักวัชฌิธรรม ๕ ประการ คือ ให้พัฒนาศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา ไปตามลำดับจนกว่าจะมีอินทรีย์ธรรมทั้ง ๕ ประการแก่กล้าอันจะเป็นปัจจัยให้บรรลุถึงความเป็นอริยสาวิกาได้ในที่สุด

(๓) ด้านความปรารถนาของมาตุคาม สรุปได้ว่า มาตุคามในสังคมมักจะมีความปรารถนาเหมือนๆ กัน คือ ต้องการเกิดในครอบครัวที่เหมาะสม ปรารถนาจะแต่งงานไปเป็นสะใภ้ในตระกูลที่เหมาะสม มีสามีที่รักเดียวใจเดียว มีทายาทไว้สืบสกุล และสามารถครองใจสามีได้ พระพุทธศาสนาถือว่า ความปรารถนาในเรื่องดังกล่าวนี้จะเกิดขึ้นง่ายเฉพาะแต่กับผู้หญิงที่เคยทำบุญไว้เท่านั้น การที่ได้ทำบุญไว้มากจะทำให้หญิงชายมีวาสนาต่อกันและเกิดความรักต่อกันในที่สุด โดยการทำบุญร่วมกันนี้จะแยกเป็น ๒ ประการ คือ การได้เคยทำบุญร่วมกันมาแต่อดีตชาติ และการได้เคยทำประโยชน์เกื้อกูลกันในสมัยปัจจุบัน การที่เป็นคนมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา สมาทานรักษาศีล ยินดีในการทำบุญกุศลตามวาระโอกาส

ต่างๆ และชวนชวนในการศึกษาธรรมอย่างต่อเนื่อง ย่อมเป็นโอกาสให้ได้พบคู่ครองที่มีความชอบคล้ายๆ กัน โอกาสที่จะได้คู่ชีวิตที่มีศรัทธา ศีล จาคะและปัญญาเสมอกันจึงมีโอกาสเป็นไปได้มาก

(๔) ด้านคติภพของมาตุคาม สรุปได้ว่า ในสังคมไทยผู้หญิงส่วนหนึ่งจะมีความรู้สึก ว่า ตนเองไม่ได้รับโอกาสให้ได้ทำความดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้ไม่ได้ทำความดีอันจะส่งผลให้ชีวิตประสบกับความเจริญทั้งในชาตินี้และชาติหน้า และขาดโอกาสที่จะศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ ปัญหาที่สืบเนื่องมาจากการที่สังคมไทยไม่อนุญาตให้ผู้หญิงบวชเรียนเหมือนกับผู้ชาย การไม่มีโอกาสได้บวชเรียน ทำให้ผู้หญิงไม่ได้ศึกษาปฏิบัติธรรมในสมณเพศซึ่งถือว่าเป็นอุดมเพศซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลต่อการศึกษาปฏิบัติธรรมมากที่สุด อีกทั้งขาดโอกาสที่จะบวชตอบแทนค่าน้ำนมข้าวป้อนของมารดาบิดา กอปรกับการจะเข้าไปถวายการอุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุหรือปรีชาธรรมะก็ไม่อาจทำได้อย่างเต็มที่ เนื่องจากอาจถูกมองในแง่ไม่ดี ทำให้ผู้หญิงในสังคมไทยขาดโอกาสที่จะทำความดีไปหลายอย่าง อย่างไรก็ตาม ความเชื่อหรือค่านิยมเหล่านี้เป็นสิ่งที่พระพุทธองค์ไม่เห็นด้วยทั้งหมด พระพุทธศาสนาถือว่าแม้จะเป็นผู้หญิงก็สามารถทำความดีได้ในรูปแบบที่เหมาะสม โดยธรรมที่ผู้หญิงควรให้ความสำคัญก็มีลักษณะคล้ายกับผู้ชาย ได้แก่ ศีล ๕ อินทรีย์ ๕ แม้ว่าสังคมจะให้ความสำคัญกับคุณสมบัติต่างๆ ของผู้หญิงแต่สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ ศีล ในฐานะที่เป็นอุบาสิกาซึ่งมีหน้าที่ต้องถวายการบำรุงพระพุทธศาสนา ก็ควรจะทำบุญให้ครบทั้งเรื่องทาน ศีลและภาวนา

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ในปัจจุบันคนในสังคมไทยยังมีความเข้าใจทัศนคติที่พระพุทธศาสนามีต่อมาตุคามค่อนข้างหลากหลาย บางคนอาจมองว่าพระพุทธศาสนามีอคติต่อสตรีในบางด้านโดยยกการที่สังคมไทยไม่เห็นด้วยกับการให้ผู้หญิงบวชเป็นภิกษุณีและสามเณรี บางคนอาจมองว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้มีอคติกับสตรี ในทางกลับกันกลับเห็นว่า พระพุทธศาสนาปฏิบัติต่อสตรีด้วยดีตามสมควรแก่ฐานะ การทำความเข้าใจเรื่องนี้จะง่ายขึ้นหากนำพระสูตรในมาตุคามสังยุตไปนำเสนอแก่สังคม การที่ดูเหมือนว่าพระพุทธศาสนาตั้งกติกาง่ายๆ กับผู้หญิงนั้นเป็นเพราะคำนึงถึงความแตกต่างทางร่างกาย สภาพจิตใจและบริบทของสังคม เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะหากวางข้อปฏิบัติให้ทั้งหญิงและชายปฏิบัติเหมือนกัน ย่อมก่อให้เกิดปัญหาแน่นอน ด้านสภาพจิตใจและทัศนคติและค่านิยมในแต่ละสังคมก็เหมือนกัน หากสั่งสอนธรรมโดยไม่คำนึงถึงความรู้สึกของสังคม ก็อาจถูกสังคมต่อต้าน การเผยแผ่พระพุทธศาสนา ก็อาจจะไม่ประสบความสำเร็จ การปรับท่าทีโดยคำนึงถึงความแตกต่างดังกล่าวจึงเป็นเรื่องที่มีเหตุผล แต่ก็ต้องกระทำโดยไม่ให้เสียหลักการสำคัญ คือ เรื่องสิทธิเสรีภาพและศักยภาพในการศึกษาปฏิบัติธรรมของผู้หญิง ดังจะเห็นได้จากพระพุทธองค์และพระสาวกให้โอกาสแก่

ผู้หญิงได้ศึกษาปฏิบัติธรรมอย่างเต็มที่ และรับรองไว้อย่างชัดเจนว่า ผู้หญิงก็มีศักยภาพที่จะพัฒนาตนได้จนถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคลขั้นสูงสุด

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรจะมีการนำหลักธรรมในมาตุคามสังยุตไปประยุกต์ใช้เป็นแนวปฏิบัติของมาตุคามในสังคมไทยดังต่อไปนี้ (๑) ผู้หญิงในสังคมไทยควรให้ความสำคัญกับเรื่องความประพฤติดี (ศีล) การทำหน้าที่ในฐานะภรรยา สะใภ้และแม่ มากกว่าจะให้ความสำคัญกับเรื่องอื่นๆ เช่น หน้าตาและการสร้างฐานะ (๒) ผู้หญิงในสังคมไทยควรให้ความสำคัญกับการศึกษาให้มาก เพราะการศึกษาจะทำให้มีโอกาเลือกงานที่ไม่เป็นอุปสรรคในการทำหน้าที่ในครอบครัว (๓) ผู้หญิงในสังคมไทยควรให้ความสนใจกับการศึกษาปฏิบัติธรรม ปัญญาหรือความรู้ในธรรมะจะส่งเสริมให้เข้าใจชีวิตและมีสติในการใช้ชีวิต (๔) ผู้หญิงในสังคมไทยควรศึกษาวิธีทำบุญให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนและพระพุทธศาสนา เพราะบุญกุศลจะส่งเสริมให้มีความสุขความเจริญในชีวิตปัจจุบันและได้ไปสู่สุคติภพในกาลข้างหน้า

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

เรื่องราวเกี่ยวกับมาตุคามนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า มีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมอีก จึงขอเสนอไว้เพื่อจักได้ศึกษาวิจัยกันต่อไป ได้แก่

- (๑) ศึกษาแนวคิดและรูปแบบการศึกษาการปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับแม่บ้าน
- (๒) ศึกษารูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างมาตุคามกับพระภิกษุในพระพุทธศาสนา
- (๓) ศึกษาบทบาทของมาตุคามในการดูแลครอบครัวตามหลักพุทธธรรม
- (๔) ศึกษาทัศนคติของพระพุทธศาสนาต่อมาตุคามผู้ครองตัวเป็นโสด